



Lantos Szilárd

## Társadalmi struktúrák, az intézmények, szolgáltatók szerepe, jelentősége, funkcióik



A követelménymodul megnevezése:

Személyes gondoskodási feladatok az alap- és szakosított ellátások területén

A követelménymodul száma: 1853-06 A tartalomlelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-002-50



## TÁRSADALMI STRUKTÚRÁK, AZ INTÉZMÉNYEK, SZOLGÁLTATÓK SZEREPE, JELENTŐSÉGE, FUNKCIÓIK

### ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

A szociológia tudományának alapfeladata a társadalom vizsgálata, azaz hogy „Milyen kerékre jár” a társadalom, mi mozgatja? Minden társadalmi jelenséget abból a szempontból vizsgál, hogy az milyen szerepet játszik a társadalom működésében, ezért az egyes embereket nem is mint önálló személyiségeket vizsgál, hanem olyan csoportok részeinek tekinti, amelyeknek a tagjai a társadalomban elfoglalt pozíciójukból fakadó közös érdekeiktől, társadalmi származásuktól függően különböző okoknál hasonlóak, avagy a vizsgálat céljából adódóan éppenséggel valamiért eltérőek.

A társadalmi struktúra fogalma ugyanolyan szerepet tölt be a szociológiában, mint a rendszertan a biológiában vagy a kémiában. Attól függően, hogy mire kívánjuk felhasználni, illetve milyen irányba kívánjuk befolyásolni a jelenségeket, más-más osztályozás a releváns. Mint ahogyan feloszthatjuk az állatokat élőhelyük, méretük, táplálékuk szerint, aszerint, hogy hol található őket, mekkora területet igényel a tartásuk vagy a megélhetésük, hogy mit esznek vagy mivel etethetők – és mindegyik felosztásnak van valamilyen és a többitől különböző értelme és haszna –, ugyanígy a társadalom csoportjai is számtalan módon feloszthatók.

Mindennapi életünk során, de különösen emberekkel végzett munkánk során e tananyag adhatja meg az alapot arra, hogy az egyén életét, életútját mint a társadalom tagjának az életútját tekintsük, és így bukkanjunk olyan társadalmi szerepekből fakadó törvényszerűségekre, amelyek meghatározzák a ránk bízott emberek életésélyeit, boldogulását.

### SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

#### TÁRSADALMI STRUKTÚRÁK

##### A szociológia mint tudomány

- a társadalmi valóság feltárása,

- a társadalmi törvényszerűségek kutatása.

Az emberi társadalmak szerveződése, illetve ez alapján a szociológia tudománya is azon az egyszerű tényen alapszik, hogy "Az ember társas lény, társadalmi lény". A szociológia alapvető szemlélete, hogy az ember életének minden jellemzőjét erősen meghatározza a társadalmi szerkezetben elfoglalt helyzete

### **A társadalom tagoltsága**

A különböző tulajdonságok szerinti kisebb és nagyobb csoportok meghatározásakor, illetve ezen csoportok vizsgálata során közhelyszerűen megállapíthatjuk, hogy társadalmunk nem az ősközösségre jellemzően homogén, egységes, hanem szemmel látható módon tagolódik. A társadalom tagoltságán belül megkülönböztetjük a társadalmi struktúrát (szerkezetet), valamint a rétegződést.

A struktúra a társadalom részeinek egymáshoz, valamint a részeknek a társadalom egészéhez való viszonyát fejezi ki, a rétegződés viszont a legkülönbözőbb szempontok alapján vizsgált egyenlőtlenségekre vonatkozik. A társadalmi szerkezet vizsgálata szorosan összekapcsolódik az egyenlőtlenség problémakörével. Az ember társadalmi lény, fennmaradásához, fejlődéséhez, életéhez elengedhetetlenül szükséges a társadalom. A társadalmat alkotó egyének közötti viszony többé-kevésbé állandó, ennek alapján az egyes személyek különböző társadalmi pozíciókat foglalnak el, s ezeket át is örökítik. A társadalmi rétegződés különböző ismérvek alapján megállapított társadalmi kategóriák helyzetének eltérése, hierarchikus sorrendje az életkörülmények, életmód dimenzióiban.

A társadalom tagoltságát a társadalomszerkezet és a rétegződés együttesen fejezi ki. A társadalmi szerkezet és rétegződés nem térnek el jelentősen egymástól, mivel a társadalmi szerkezet alapvető jellemzői a társadalmi rétegződésben visszatükröződnek (melyik csoport van kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb helyzetben).

### **A társadalom szerkezetének és rétegződésének főbb dimenziói:**

- a tulajdon, amely a tulajdonviszonyok alapján tagolja tulajdon nélküliekre és különböző nagyságú, értékű tulajdonnal rendelkezőkre a társadalmat;
- a hatalom, amely a különböző társadalmi rétegek és csoportok hatalmi helyzetét, befolyásolási és érdekérvényesítő esélyét fejezi ki;
- a státusz és pozíció, amely a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyre vonatkozik;
- a munkamegosztás (foglalkozás-szerkezet), a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely;
- a participáció, azaz a társadalom közéletében, politikai életében való részvétel;
- a társadalmi cselekvés, a társadalmi aktivitás kifejezője;
- a regionális tagoltság, amely a társadalom térbeli elhelyezkedésének egyenlőtlenségeit tartalmazza.

Az emberiség történelmét vizsgálva a társadalom szerkezetének alapján az alábbi társadalmi formákat határozhatjuk meg:

- ősközösség ( minden közös, még a nők is),
- osztálytársadalmak ( tulajdon megjelenése után),
- kezdeti társadalmak ( rabszolgatartók),
- feudális társadalmak ( a föld az érték),
- kapitalista társadalmak ( tudományos–technikai forradalom után),
- polgári demokrácia.

### **A társadalmi szerkezet napjainkban tapasztalható nemzetközi tendenciái:**

Nő a szellemi foglalkozásúak aránya és csökken a fizikai foglalkozásúaké, különösen gyorsan nő a felsőfokú végzettségűek aránya, mely Magyarországon is egyre égetőbben jelentkezik elsősorban egyes ipari szakmunkák esetében (pl. hegesztő, szerkezetlakatos, stb.)

Nő a harmadik szektorban, azaz a szolgáltató szektorban foglalkoztatottak száma (a szolgáltatásban dolgozók száma a teljes foglalkoztatottakat tekintve meghaladhatja a 66%-ot)

Növekszik a munkásosztály differenciáltsága, különösen nő a szakképzettek és a szakképzetlen dolgozók közötti különbség (ezért válik esélyegyenlőségi szempontból is kiemelten fontossá az iskola szerepe és a szakképzések rendszere).

Sok helyen kezd kialakulni egy új réteg, az „új szegény réteg”, akik a tartósan munkanélküliekből, krónikus betegekből, rokkantakból és kisebbségből áll

Nőnek a gazdasági szervezetek méretei (gondoljunk elsősorban a multinacionális vállalatokra).

Növekszik a társadalmi juttatásokból, elsősorban a nyugdíjból élők száma.

### **Magyarország társadalmi szerkezete, a rendszerváltást követően jelentkező főbb társadalmi–gazdasági változások:**

Lezajlott az állami ipar privatizációja, új magántulajdonban lévő kis-, közép és nagyvállalkozások jöttek létre.

Nőtt az önfoglalkoztatók száma, ami nem tekinthető egyértelműen pozitív folyamatnak, hiszen sokan a munkanélküliségből menekültek ide, vállalkozói ismeretek nélkül, ami lehetetlenné tette a piacon való helytállást

Nagy mértékben lecsökkent a foglalkoztatottak száma, ezzel egyidejűleg nőtt a járadékosoké.

A társadalmi egyenlőtlenségek nem csak a jövedelemben, hanem a lakásviszonyokban, életmódban, egészségi állapotban, iskolai végzettségben is növekedtek.

Növekszik a társadalom tagjai között a verseny a gazdasági pozíciókért, az állásokért, a puszta megélhetésért. Romlott a társadalmi szolidaritás, növekedett a létbizonytalanság, a szorongás az emberekben, nagyobb problémává vált a deviancia.

Az átalakulás alapján szükségszerű és pozitív folyamatokat indított el, azonban sok tekintetben ellentmondásos volt, azaz pozitív és negatív következményekkel járt együtt. A rendszerváltás pozitív hatásai közül ki kell emelni a demokratikus politikai intézményrendszer megvalósulását, a magántulajdon elismerését, a vállalkozások szabad lehetőségét, a társadalmi nyilvánosság megvalósulását, és a piacgazdaság kialakulását. A rendszerváltás negatív hatásai közül ki kell emelni a munkanélküliség megjelentését és drámai megnövekedését, az értékrend teljes átalakulását – a hatalom és a pénz értékének fölértékelését, a társadalom nagyfokú individualizációját, a bűnözés radikális megnövekedését. A leírt folyamatok radikálisan átalakították a magyar társadalom szerkezetét. Igen gyors polarizáció következett be; egy szűk réteg kiemelkedése és tömeges elszegényedés jellemezte ezt a folyamatot.

### **A társadalmi mobilitás**

A társadalmi mobilitás az a fontos jelenség, amikor az egyén vagy a család társadalmi helyzete megváltozik (pl.: munkásból értelmiségi lesz). Jellemzői alapján a társadalmi mobilitás alábbi főbb csoportjait és azokhoz kapcsolódóan az alábbi fogalmakat határozhatjuk meg:

Nemzedékek közötti: valakinek a társadalmi helyzete a szüleihez képest változik meg (munkás fia mérnök lesz).

Nemzedéken belüli: valaki foglalkozási életpályája folyamán lép át másik társadalmi helyzetbe.

Házassági: házasságkötés révén lép át valaki egy másik társadalmi helyzetbe.

Nyitott társadalom: a mobilitási esélyek egyenlőtlensége csekély, könnyű átlépni az egyik társadalmi rétegből a másikba.

Zárt társadalom: az esélyegyenlőtlenségek nagyok, az egyik rétegből a másikba való átlépés nehéz.

Strukturális mobilitás: a társadalmi struktúra megváltozása következtében jön létre (a szülők társadalmi összetétele eltér a gyermekeik társadalmi összetételétől).

Mobilitási esélyek egyenlőtlensége: a privilegizáltabb rétegből származó egyének nagyobb esélye van privilegizált pozícióba jutni, mint a hátrányosabb rétegből származóknak.

### **A társadalom vizsgálatakor meghatározunk még különböző társadalmi kategóriákat:**

**OSZTÁLYOK** a termelőeszközhöz való viszony alapján definiált társadalmi kategóriák, Marx szerint: munkások; kispolgárok; tőkésék, nagybirtokosok. Újabban kiterjesztik munkahelyi viszonyok alapján kategorizálva (nemcsak a TE tulajdona, hanem az afölötti rendelkezés joga alapján ⇒ menedzserek, munkások)

**RÉTEGEK** foglalkozás, végzettség, lakóhely, jövedelem, stb. alapján definiált társadalmi kategóriák

**STÁTUSZCSONPORTOK** olyan egyének, vagy családok, akik együttvéve hasonló helyzetben vannak

**INTÉZMÉNY** a társadalom tagjainak többsége által végzett tevékenység alapvető módja, mintája (oktatás, házasság, család)

**KULTÚRA** nem hagyományos értelemben vett kultúrát értünk alatta. (nem irodalmi, művészeti stb.) Normák és ezek értékét jelenti, a társadalmi érintkezésben használt viselkedésminta jellemzi.

**STÁTUSZ** társadalomban, közösségben elfoglalt pozíció, pl. anya, testvér, tanár, stb. szerepelvárások, szerepkonfliktusok, jogi/erkölcsi következmények. A státusz alatt azokat a pozíciókat értjük, amelyek egy csoport működése során kialakulnak (pl. vezető, beosztott, társ).

### **A társadalmi szerep**

Társadalmi szerepek megtanulása viselkedési mintákból, jogokból, kötelezettségekből áll. A szerep a státuszhoz kapcsolódó elvárások összessége, egyfajta társadalmi-kulturális minta, ahol a szerep a státuszhoz kapcsolódik, nem a személyhez. Az egyének a szerepet csak addig kell elfogadnia, ameddig a státuszt betölti (ha elfoglal egy státuszt, a vele járó szerepeket is el kell fogadnia).

A szerepek legalább két résztvevő viszonylatát feltételezik, közöttük alakul ki a szerephelyzet. A szerepelvárások adják meg, hogyan kell viselkedni egy szerep-helyzetben. Szerepeink révén veszünk részt a társadalmi életben.

Szereptípusok között meghatározhatóak az alapvető szerepek (születéstől fogva adott szerepek, pl. a nem), a tanult, kivívott szerepek (foglalkozási és családi szerepek), illetve a spontán, ad-hoc szerepek (villamos utasa).

Szerepeink megvalósulása függ attól, hogy hány résztvevő között zajlik az interakció (komplementer: egy-egy páros között, pl. tanár – diák; szerepháló: több résztvevő között párhuzamosan, pl. egy futballmeccs – bíró, focisták, nézők )

A csoportban kialakult szerepek a működés során kialakult funkciókhoz kapcsolódnak, szoros összefüggésben állva a csoport belső struktúrájával (mivel ennek a rendszernek megfelelően jöttek létre a státusok, amelyek felé irányulnak az elvárások). A szerepekre befolyást gyakorolnak a külső elvárások is (pl. egy vállalat könyvelőjének egyrészt a cég érdekeit kell szem előtt tartania, de a társadalom alkotta törvények befolyása mellett). A társadalmi struktúra leképeződik a kisebb csoportokba is ( pl. az idősek tisztelete a társadalomban ⇒ család is így jár el ).

Mindannyian több szerep megformálói vagyunk, együtt ez a szereprepertoár. Szerepkonfliktus lép fel, amikor egyes szerepekhez különféle, egyeztetetlen elvárások kapcsolódnak ( pl. főnök és szerető )

#### A SZOCIALIZÁCIÓ ÉRTELMEZÉSE, SZÍNTEREI, INTÉZMÉNYEI.

##### Szocializáció

A társadalmi struktúrák fennmaradása és működése szempontjából alapvető szerepe van a szocializációnak. A szocializáció az a folyamat, amelynek során a megszületett csecsemő személyisége kialakul, vagy amelynek során a gyermek elsajátítja a társadalmi normákat és értékeket, megtanul „viselkedni”. Az életünk végéig tartó folyamat.

##### Színterei:

- Család
- Oktatás (óvoda is)
- Formális csoportok (munkahely)
- Informális csoportok

Értékek: olyan kulturális alapelvek, amelyek kifejezik, hogy egy adott társadalomban mit tartanak kívánatosnak, fontosnak, jónak, vagy rossznak.(relatív), ami minden korszakban és rétegnél más és más (pl. a középkori nemesség számára a kézitásakban való jártasság, az értelmiségnek a műveltség).

Normák: viselkedési szabályok, amelyek előírják, hogy a társadalom tagjainak bizonyos esetekben hogyan kell viselkedniük. Megszegésüket általában valamilyen szankció bünteti. (Erkölcsei, büntetőjogi normák, szokások, illemszabályok)

A normák korlátozzák az egyént a közösség érdekében. A társadalmi szerepünket is meghatározó normákat a szocializáció során sajátítjuk el, mely szükséges ahhoz, hogy az egyén viselkedése a társadalom többi tagja számára kiszámítható legyen.

A viselkedésünket meghatározó normákat egyrészt az írott formában megfogalmazott jogi normákra (állam, ami büntet) és az íratlan formában létező erkölcsi normákra osztjuk (társadalom megvetése, kirekesztés).

A normákra vonatkozóan 5 fő tulajdonságot érdemes szem előtt tartanunk:

1. adott társadalomban ellentétbe kerülhetnek egymással (adózás,társadalom)
2. társadalmak történeti fejlődése során változhatnak (homoszexualitás)
3. különböző társadalmak, különböző normák (vérbosszú)
4. nem mindig racionálisak (indiai tehének)
5. a normák folyamatosan változnak

Normakövetés: egyének félnek a normaszegés hátrányos következményeitől (kizárás). A normakövetés legmagasabb foka az "internalizálás", azaz a bensővé tevés.

Egyes pszichológusok más-más korszakot látnak fontosnak a gyerekkoron belül, és sokak szerint a szocializáció nem csak a gyerekkorban tart, hanem azután is (pl. Freud szerint csecsemőkorban).

Előfordulhat a reszocializáció jelensége is, amikor a gyerekkori értékek helyére más értékek kerülnek be, illetőleg amikor a korábban nem eléggé elsajátított értékek megerősödhetnek. A reszocializáció érdekes példája Goffman: Asylums című műve, amelyben azt mutatja be, ahogy az elmebetegintézetbe zártak beletörődnek az elmebeteg szerepébe.

A szocializáció javarészt az elsődleges csoportokban történik. Kialakul az egyén alkalmazkodási készsége a környezet, csoport, társadalom elvárásaihoz. Ez a készség teszi lehetővé, hogy kialakuljon viselkedésében az automatizmus, amellyel az elvárásoknak meg tud felelni. A készség az utánzás révén alakul ki, amelynek legmagasabb szintje az internalizálás ( aki belső meggyőződésből viselkedik a normáknak megfelelően, mert a normakövető életmódot igen értékesnek tartja ).

**A szocializáció legfontosabb színtere a társadalom egyik intézménye, a család, amelynek elsődlegessége abból adódik, hogy**

- a legkorábbi életszakasztól kezdve hat a fejlődő egyénre,
- a család érzelmi kötelékei, kapcsolatainak erőssége, hosszan tartó hatása alapvető érzelmi és viselkedési modelleket vés be a személyiségbe,
- közvetítő funkciója által megvalósítja a családi (személyes) és társadalmi értékrendszerek beépítését és így optimális esetben előkészíti a felnövő egyént arra, hogy teljes értékűen vegyen részt a társadalom működésében.



A család szocializációs szintjei:

A primer szocializációs funkció, amikor a család biztosítja a gyermek biológiai gondozásán keresztül azokat a feltételeket, amelyek a fejlődéshez, éréshez szükségesek. Meghatározott magatartási szerepmintákat is közvetít, amelyek a családban spontán megnyilvánuló reakciók, együttélési szabályok betartásán keresztül valósul meg.

A szekunder szocializációs funkció a primerre épülő tudatos nevelési, értékátadási funkció.

Család: emberek egy együtt élő kiscsoportja, amelyet házassági, vagy vérségi kapcsolat köt össze, vagyis a tagok között leszármazási kapcsolat van – házasság, adoptáció. (örökbefogadás). A család társadalmi intézmény, így lényegét a normák és a mögöttük álló értékek közvetítése alkotja.

A család valamilyen formában minden emberi társadalomban létezett, nagyon változatos formákban. Ezért célszerű a rokon értelmű, szinonim fogalmak meghatározása is.

A családmag, vagy nukleáris család (ez a statisztikai megközelítés) – csak a szülőkből és gyermekeikből álló család.

Nukleáris családtípusok a házaspár, a házaspár gyerekekkel/gyerekekkel, illetve az 1 szülő gyerekekkel/gyerekekkel.

A háztartás az együtt lakó, megélhetési költségeket megosztó, együtt fogyasztó emberek csoportja, akik általában, de nem szükségszerűen rokonok.

A rokonság a vérségi és házassági kapcsolatban álló különböző szintű kapcsolatokkal bíró egyének együttese.

Családjellemzési elméletek :

A háztartások történeti változásai Európában: a gyűjtögető társadalmak nukleáris családtípusa, majd az agrártársadalmak többcsaládos kapcsolata, az ipari társadalmakban újra a nukleáris a jellemző. A gyermekek a családban: a XVIII. századig nem volt bensőséges kapcsolat szülők és gyermekek között (így védekeztek a lelki teher ellen, a magas halandóság miatt). Felnőttek és idős szüleik kapcsolata : az önálló nukleáris családok miatt a hamar „kirepülő” fiatalok és szüleik kapcsolata meggyengülhet, az idősek ápolása széleskörű.

„Háború a család körül”: a család jövője széleskörű viták tárgya. Egyes vélemények szerint a család a nők elnyomása és a gyermekek személyiségfejlődése eltorzításának intézménye. Ennek rengeteg ellenzője van.

A család „menedék egy szívtelen világban” (Lasch), az egyénnek szüksége van az intimitásra, amit a párkapcsolatokban, a családban találhat meg.

A család funkciói :

termelés,

fogyasztás,

reprodukción,

szocializáción,

felnőttek pszichés védelme.

#### **A szocializációban részt vevő egyéb intézmények:**

Iskola: a társadalomban felnőttkorban betöltendő szerepekhez szükséges ismeretek átadása, amelyeket ma már a család nem tud biztosítani (a technika gyors fejlődése miatt a szülők nem sokat tudnának „tanítani” – pl. a számítógépekről), második fontos funkciója pedig a viselkedési normák, illetve az ezek mögötti értékek átadása.

Az iskola azokat az értékeket támogatja, amelyek a magasabb státuszú családokból érkezett gyerekek szocializációjában hangsúlyosabbak. Ezzel hozzájárul a társadalmi pozíciók generációs átörökítéséhez, a társadalmi egyenlőtlenségek és a társadalmi struktúra újratermeléséhez (Bourdieu). A szociális hátrány így társadalmi hátránnyá transzformálódik.

Totális intézmények: (börtön, elmeógyógyintézet, hadsereg, egyes szerzetesrendek) – a bekerülő személy teljes személyiségének uralására törekvő intézmények, legszélsőségesebb formái a koncentrációs táborok, a gulag.

#### **A csoportthatás**

Minden életszakaszunkban szükségszerűen valamilyen csoport tagjai vagyunk, a csoportok pedig törvényszerűen hatással vannak ránk, s ezt nevezzük csoportthatásnak.

A csoport működési fázisai :

1. a kialakult csoport célt határoz meg magának, integrálódik, vagy izolálódik a társadalomtól (pl. a bűnözők úgy döntenek, hogy izolálódnak )
2. csoport-objektíváció, vagyis a társadalomban meglévő jelenségek tudat-tartalommal való feltöltése ( pl. kő, amiből szerszám, „kalapács” lesz )
3. a cél elérése után a csoport megszűnik, leépül (végérvényesen, mint pl. egy főiskolai osztály diploma után, vagy újratermelődően, mint ahogy az esténként ugyanabba a társaságba menő ember másnap újra odamegy.

### Csoportstruktúrák

Alapstruktúra – a célhoz igazodik ( pl. kell egy ház, legyen kőműves, burkoló, stb. )

Érzelmi struktúra – szociogram, szimpátiakapcsolatok elrendeződése csoporton belül

Kommunikációs struktúra – az információ az érdekérintettség mentén halad, pl. nyugdíjmelés híre nem érinti az egyetemistát, a kollégiumi díjmelés nem érinti a nyugdíjast

Presztízs és hatalmi struktúra – szociális hatalom ( mód a viselkedés megváltoztatására ) – ki kire hallgat ?

Hatalmi erőforrások :

1. jutalmazó–kényszerítő – adhat, büntethet, kiterjedése addig tart, ameddig az ellenőrzés elér
2. referens – pl. a barátság, térben és időben korlátlan
3. szakértői – amihez nem értünk, megkeressük a téma szakértőjét (pl. az autószerelő hatalma)
4. legitim – a státuszokhoz jogkörök tartoznak, ezeket a társadalom tiszteletben tartja, jogszerűnek véli

Nagyon fontos és meghatározó jelenség a konformitás, ami az egyéni válaszok igazodását jelenti a csoportnormákhoz. Mi magunk is csoporttagként, a számunkra fontos csoportban való aktív részvételünk esetén könnyen akkor is a csoport véleményének adunk igazat, amikor esetleg eltérne az önállóan megfogalmazott véleményünk (elhiszem, hogy a csoportnak igaza van / a csoport fogadja el az egyént)

A társadalmi csoport, kiscsoport tagjai ismerik egymást:, de meg kell említenünk a csoportformák két fontos típusát:

1.informális csoport: pl. baráti társaságok: szimpátia, kapcsolatok sokoldalúak, érzelmileg telítettek

2.formális csoport: pl. munkahelyi szervezet: hierarchia, szabályzatok, tagok nem választhatják egymást, meghatározott cél .

Deviancia: emberek társadalmi együttélése azért lehetséges, mert döntőhányaduk alkalmazkodik az adott társadalomban elfogadott normákhoz, viselkedési szabályokhoz. Minden társadalomban előfordulnak olyanok, akik ezeknek ellenszegülnek.

Deviáns viselkedés: megkérdőjelezi a normákat (bűnözés, alkoholizmus, lelki betegségek, öngyilkosság, stb.)

Mindig a többség mondja meg, mi a deviáns!

Deviancia funkciói:

1. elítélésen keresztül lehetőséget nyújt a társadalom többi tagjának, hogy normáit, normarendszerét megerősítse, közösségi összetartozás élményét erősítse. /Durkheim/

2. Fejlődés mozgatórugója, hiszen ha mindenki konform nincs változás.

Anómia elméletek: társadalmi normák meggyengülésének állapota. Világos viselkedési szabályok hiánya, szocializációs zavarok. Társadalomban elfogadott célok és a megengedett eszközök közti ellentmondás.

## Fogalomtár

Társadalom: egy körülhatárolt földrajzi térben, azonos időben együtt élő emberek közössége. Fontos jellemzője, hogy olyan módon vannak interakcióban, hogy az egyik cselekvése a másik lehetőségét befolyásolja. Nem csak egyének halmaza, a társadalom struktúrája, intézményei, kultúrája befolyásolják az egyén életkörülményeit, viselkedését és gondolkodását.

Struktúra: a társadalmon belül több nagyobb tömb létezik, ezek helyzete eltérő, ez a helyzet meghatározza e tömbök tagjainak életkörülményeit, gondolkodását. Fogalmát Marx vezette be a szociológiába. Fogalmának használata azt sugallja, hogy nem a felszíni jelenségeket, hanem mély (sokszor csak elméletileg feltárható) jelenségeket, viszonyokat vizsgálja. Szélesebb értelemben is használják: szervezet, intézmény struktúrája, rokonsági kapcsolatok szerkezete.

Intézmény: egy adott társadalmi tevékenység elvégzésének módja, az ehhez kapcsolódó szabályok, normák, értékek. Intézmény = család, vállalat, egyház, kormányzat. Fontos szerepük van a társadalomban: rutinszerűvé tesznek bizonyosfajta viselkedéseket, megkönnyítik az együttműködést. Az intézmények változásában testesül meg a társadalmi változás (kapitalizmus: óriásvállalatok).

## TÁRSADALMI STRUKTÚRÁK, AZ INTÉZMÉNYEK, SZOLGÁLTATÓK SZEREPE, JELENTŐSÉGE, FUNKCIÓIK

Kultúra: egy adott társadalomra, társadalmi csoportra jellemző normák, értékek, mindennapi és tudományos ismeretek, irodalmi, művészeti, zenei alkotások és ember alkotta tárgyi környezet. A társadalmi élet alapfeltétele a kultúra megléte. A társadalom tagjai által ismert tudás, az általuk elfogadott normák és értékek hiányában a társadalom nem lenne működőképes. A kultúrát a társadalom tagjai szocializációjuk során teszik magukévá. A szocializáció nagyobb része a gyermekkorban megy végbe, de az egész élet folyamán folytatódik.

Státusz: az egyén által a társadalomban és a társadalmi intézményekben elfoglalt pozíció. Egy személy – több státusz. Státusz – elvárások (=szerepek), ezeket a társadalom támasztja.

Társadalmi osztály: a termelőeszközökhöz való viszony alapján definiált társadalmi kategória (vezető, munkás, szakemberek, stb.).

Társadalmi réteg: foglalkozás, iskolai végzettség, lakóhely, jövedelem, stb. alapján definiált társadalmi kategóriák.

Státuszcsoport: olyan egyének, vagy családok csoportja, akik bizonyos szempontok (anyagi színvonaluk, fogyasztásuk, életmódjuk, lakásuk, lakókörnyezetük, munkájuk, hatalmi pozíciójuk) alapján hasonló szinten helyezkednek el (Kolosi Tamás). Foglalkozás jellege alapján megkülönböztetett kategóriák = munkajelleg-csoportok (Ferge Zsuzsa)

Elit: a társadalmi hierarchia csúcsán elhelyezkedő kis létszámú csoport. Legtöbbször hatalmi elitről beszélünk (politikai, gazdasági).

Szervezet: a társadalom tagjainak többé-kevésbé személytelen kapcsolatokra épülő nagyobb csoportja, amelyet konkrét cél megvalósítására hoztak létre, és amelynek tevékenységét pontosan szabályozzák.

## TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A szociológia tudományának megismerése nem elvárható, de a lényeges összefüggéseket, tudnivalókat meg kell ismerni.

Jelen tananyag elsajátításának javasolt tanulási folyamata:

- A szakmai szöveg olvasása, a fogalmak és leírt elméleti részek megértése, elsajátítása
- Önálló gondolkodás, a problémák átlátása, az egyes ellátási feladatok megoldáshoz adat-, anyaggyűjtés



2. feladat

Gondolja végig és írja le, hogy mindennapi élete során milyen formális és informális csoportokban vesz részt, melyek ezeknek a csoportoknak a jellemzői, mennyire meghatározóak az Ön életében!

Válaszát írja le a kijelölt helyre!

MUNKANYAG

## MEGOLDÁSOK

Mind a szakmai információ tartalomban megadott feladatok, mind az önellenőrző feladatok olyan tartalmúak és jellegűek, amelyekre általános megoldás nem adható.

### 1. feladat

A feladat teljesítése során a tanuló rögzíti, hogy míg az ősközösségben az általános egyenlőség révén még nem léteztek társadalmi csoportok, a tulajdon megjelenését követően egyre erősebbé vált az egyes társadalmi csoportok, osztályok elszigeteltsége, végül a napjainkra jellemző polgári demokrácia nyújtja a különböző társadalmi formák sorában a mobilizáció legnagyobb esélyét.

A feladat megoldása a tanuló saját tapasztalatainak rögzítését, gondolkodásának fejlesztését szolgálja, amelyek értékelése a szakmai készségfejlesztés tárgykörébe tartozik.

### 2. feladat

A feladat megoldása a tanuló saját tapasztalatainak rögzítését, gondolkodásának fejlesztését szolgálja, amelyek értékelése a szakmai készségfejlesztés tárgykörébe tartozik.



## IRODALOMJEGYZÉK

### FELHASZNÁLT IRODALOM

ANDORKA, R. (1997): Bevezetés a szociológiába. Osiris. (119–135.p., 151–172.p. 191–202.p, 219–245.p., 265–282.p., 301–313.p., 333–343.p., 378–388.p. 403–419.p., 433–448.p., 463–473.p. 488–502.p., 547–555.p., 564–585.p.)

ANDORKA, R. (1982): a társadalmi mobilitás változásai Magyarországon. Gondolat. (7–31.p.)

BOURDIEU,P. (1978) : Különbségek és megkülönböztetések. A szimbolikus tőke In: Bourdieu,P. (1978) : A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Gondolat Kiadó, Budapest (136–149.p. és 379–400.p.)

Castel, R. (1993): A nélkülözéstől a kirekesztettségig-a "kiilleszkedés" pokoljárása. Esély 3.sz. 3–23.p.

FERGE, Zs.: (2000): Elszabaduló egyenlőtlenségek. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 113–133.p.

### AJÁNLOTT IRODALOM

UTASI, Á.(2002): A bizalom hálója. Mikro-társadalmi kapcsolatok, szolidaritás. ( Társadalmi integráció és szolidaritás elméletek) Új Mandátum, Budapest

ANGELUSZ, R.(szerk.) (1998): A társadalmi rétegződés komponensei. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. (156–177.p., 302–340 p., 341–358 p. 359–382 p

TREIMAN, D.J. (1996): Foglalkozási presztízs és társadalmi struktúra. In: Andorka– Hradil–Peschar (szerk.): Társadalmi rétegződés. Aula Kiadó, (277–292.p.)

A(z) 1853–06 modul 002–es szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
54 762 02 0010 54 01	Gerontológiai gondozó
54 762 02 0010 54 02	Pszichiátriai gondozó
54 762 02 0010 54 03	Szenvedélybeteg-gondozó
54 762 02 0010 54 04	Szociális gondozó, szervező

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:  
20 óra

MUNKANYAG

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv  
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának  
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap  
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet  
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:  
Nagy László főigazgató